

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ, ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

УДК 340.12

DOI 10.37772/2309-9275-2021-2(17)-21

ХАУСТОВА МАРИНА ГЕННАДІЇВНА

старший науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та філософії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID 0000-0002-8684-0646

ПРАВОВА ПОЛІТИКА ТА ПРАВОВА КУЛЬТУРА: ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

У статті визначено, що здійснення ефективної правової політики на сучасному етапі розвитку українського суспільства є однією з визначальних умов його подальшого демократичного реформування, зміцнення в країні інститутів правової держави, інформаційного суспільства, цифрової конкурентоспроможної ринкової економіки, забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина. Підкреслюється, що соціальний вимір глобалізації досліджується з погляду можливості побудови глобального громадянського суспільства із загальними ціннісними орієнтирами та ідеологічними установками, високим рівнем соціальної мобільності, виникненням глобальної культури та глобалізацією суспільної свідомості. Проаналізовано поняття цифрового суспільства та його принципи. Визначено, що правова політика є відображенням того, що саме право має виступати способом вибудовування, облаштування сучасного світу. Підкреслюється наявність зв'язку правової політики із правовою культурою. Зроблений висновок, що правова політика, в цілеспрямованні і інструментарії якої неодмінно присутня правова культура суспільства і особистості, є ефективним засобом організації, способом упорядкування правового життя суспільства, і саме держава має взяти на себе ролі лідера й експериментатора, регулятора й захисника та популяризатора цифрових трансформацій в Україні.

Ключові слова: правова політика, правова культура, правова система, глобалізація, право, правова держава, правове регулювання.

Постановка проблеми. Сучасний етап світового розвитку характеризується поглибленням процесів інтеграції політичного, економічного, культурного життя країн світу. У широкий вжиток увійшов термін «глобалізація» як характеристика формування єдиного планетарного суспільства.

Глобалізація (англ. *globalization*) – перетворення певного явища на світове, планетарне, те, яке стосується усієї землі, земної кулі. Глобалізація – явище у своїй основі об'єктивне, яке носить системний характер, тобто охоплює усі сфери життя суспільства. Разом із тим велику роль у цьому процесі грають її учасники суб'єкти, найбільш важливими серед яких є держави. Саме вони визначають рівень (масштаби) розповсюдження глобалізаційних процесів та напрямків (посилення або гальмування) їх розвитку.

Соціальний вимір глобалізації досліджується з погляду можливості побудови глобального громадянського суспільства із загальними ціннісними орієн-

тирами та ідеологічними установками, високим рівнем соціальної мобільності, виникненням глобальної культури та глобалізацією суспільної свідомості.

На рубежі XX–XXI ст. в юридичну науку і практику увійшли категорії «правова політика» і «правове життя». Виділення правової політики є відображенням того, що саме право має виступати способом вибудовування, облаштування сучасного світу. Як підкреслює В. Д. Зорькін, право – це єдина альтернатива силовим сценарієм, повністю «прийнятна для всіх моделей глобалізації»[4, с. 132].

У літературі вірно зазначається, що в цьому і полягає «місія права як феномена людської цивілізації». Тим часом, для того щоб право змогло виконати власні завдання, потрібна правова політика, ретельно вибудована з урахуванням умов глобальних змін. Головне ж полягає в тому, що правова політика з'являється не спонтанно, не по чиємусь суб'єктивному велінню або побажання, потреба в

ній викликана інтересами оптимізації правового життя суспільства [10, с. 48]. Задля цього зроблено дослідження сутності та взаємовпливу правової політики та правової культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В юридичній науці окремі аспекти формування інформаційного суспільства та правової політики у той чи інший спосіб досліджувались у наукових працях таких вітчизняних учених, як: І. В. Арістової, В. Ю. Баскакова, В. Д. Гавловського, М. В. Гуцалюка, Р. А. Калюжного, В. А. Ліпкана, О. В. Логінова, Є. А. Макаренко, Ю. Є. Максименко, А. І. Марущака, П. Є. Матвієнко, О. В. Чуприни, В. С. Цимбалюка, М. Я. Швеця, Т. А. Шевцової, О. В. Шепети та інших, проте незважаючи на наявність базових наукових напрацювань, правовий вимір теоретичної концепції інформаційного суспільства і досі лишається однозначно не розробленим, що зумовлює потребу у його подальшому ретельному дослідженні в умовах сучасної концепції правової політики держави.

Мета дослідження. Отже, метою дослідження є виокремлення основних положень динамічної системи знань щодо інформаційного суспільства, правової політики країни, як інструменту правового розвитку сучасного суспільства. Виокремлення основних ознак та особливостей становлення і розвитку інформаційного суспільства в умовах визначення основних напрямків правової політики, яка визначає державу як головного гравця цифрової економіки, ключовим споживачем і користувачем інновацій, формує нову цифрову культуру, популяризує освіту в секторі hi-tech, також закріплює базові цифрові права громадянина, а також загальнодоступні універсальні цифрові послуги для громадян (стандартний обов'язковий мінімум): освіта, медицина, транспорт, безпека.

Виклад основного матеріалу. Здійснення ефективної правової політики на сучасному етапі розвитку українського суспільства є однією з визначальних умов його подальшого демократичного реформування, зміцнення в країні інститутів правової держави, інформаційного суспільства, цифрової конкурентоспроможної ринкової економіки, забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина

Таким чином, правова політика є не що інше, як неминучий фактор, інструмент правового розвитку сучасного суспільства. «Правова політика – це науково обґрунтована, послідовна і системна діяльність державних органів та інститутів громадянського суспільства по створенню ефективного механізму правового регулювання, по цивілізованому використанню юридичних засобів в досягненні таких цілей, як найбільш повне забезпечення прав і свобод люди-

ни і громадянина, формування правової державності і високого рівня правової культури і правової життєвості суспільства і особистості»[3, с. 24].

При такому підході ставляться завдання виявлення цілей, засобів, методів, меж правового регулювання. Стосовно до правової системи правова політика покликана: 1) організувати право як ядро правової системи за допомогою усунення дефектів правового регулювання; 2) впорядкувати внутрішні зв'язки між елементами правової системи (правом, юридичною практикою і пануючій правової ідеологією); 3) створити умови для ефективної взаємодії правової системи з іншими громадськими системами – з економічної, політичної і т.п.; 4) організувати взаємодію правових систем різних рівнів – національної, наднаціональної і міжнародної.

Правову політику слід розглядати як системоутворюючу концептуальну діяльність органів публічної влади, в основі якої лежить науково обґрунтована векторна спрямованість розвитку соціально значущих сфер суспільства. Саме право сприяє виробленню такого політичного курсу, основою якого є конституційно-правові норми, а метою зміцнення української державності, забезпечення прав особистості, вдосконалення правових механізмів вирішення різного роду конфліктів і кризових ситуацій в умовах цифрового суспільства.

В Програмі Українського Інституту майбутнього «Україна 2030Е-країна з розвинутою цифровою економікою» зазначається, що цифрове суспільство – це суспільство, яке інтенсивно та продуктивно використовує цифрові технології для власних потреб (само-реалізація, робота, відпочинок, навчання, дозвілля кожного), а також для досягнення та реалізації спільних економічних, суспільних та громадських цілей. Аналізується, що цифровізацію варто розглядати як інструмент, а не як самоціль. За системного державного підходу цифрові технології стимулюватимуть створення робочих місць, підвищення продуктивності, темпів економічного зростання та якості життя громадян України. Так, у «Цифровій адженді України» та Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України сформульовано основні принципи цифровізації. Дотримання цих принципів є визначальним для створення й реалізації переваг, що їх надають цифрові технології, та користування цими перевагами

Принцип 1. Цифровізація повинна забезпечувати кожному громадянину рівний доступ до послуг, інформації та знань, що надаються на основі інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій.

Принцип 2. Цифровізація повинна бути спрямована на створення переваг у різних сферах повсяк-

денного життя. Цей принцип передбачає підвищення якості надання послуг з охорони здоров'я та отримання освіти, створення нових робочих місць, розвитку підприємництва, сільського господарства, транспорту, захисту навколишнього природного середовища, сприяння подоланню бідності, запобігання катастрофам, гарантування громадської безпеки тощо.

Принцип 3. Цифровізація є інструментом економічного зростання шляхом підвищення ефективності, продуктивності та конкурентоздатності завдяки використанню цифрових технологій. Цей принцип передбачає досягнення цифрової трансформації галузей економіки, сфер діяльності, набуття ними нових конкурентних якостей та властивостей.

Принцип 4. Цифровізація повинна сприяти розвитку інформаційного суспільства та засобів масової інформації. Створення контенту, насамперед українського, відповідно до національних або регіональних потреб сприяє соціальному, культурному та економічному розвитку, а також зміцненню інформаційного суспільства та демократії в цілому.

Принцип 5. Цифровізація повинна орієнтуватися на міжнародне, європейське та регіональне співробітництво з метою інтеграції України до ЄС, виходу на європейський і світовий ринок.

Принцип 6. Стандартизація є основою цифровізації, одним із головних чинників її успішної реалізації. Побудова лише на українських стандартах цифрових систем, платформ та інфраструктур, які мають бути використані громадянами, бізнесом та державою для участі, конкуренції та успіху у глобальній економіці та на відкритих ринках, неприпустима. Винятком можуть бути відповідні програми у сфері оборони та безпеки, в яких застосування інших стандартів (національних, міждержавних) є аргументованим.

Принцип 7. Цифровізація повинна супроводжуватися підвищенням рівня довіри й безпеки. Інформаційна безпека, кібербезпека, захист персональних даних, недоторканність особистого життя та прав користувачів цифрових технологій, зміцнення та захист довіри у кіберпросторі є, зокрема, передумовами одночасного цифрового розвитку та відповідного запобігання супутнім ризикам, їх усунення та управління ними.

Принцип 8. Цифровізація як об'єкт фокусного та комплексного державного управління. Основними завданнями держави на шляху до цифровізації країни є корегування вад ринкових механізмів, подолання інституційних та законодавчих бар'єрів, започаткування проєктів цифрових трансформацій національного рівня та залучення відповідних ін-

вестицій, стимулювання розвитку цифрових інфраструктур [15].

Отже, саме держава має взяти на себе ролі лідера й експериментатора; регулятора й захисника; популяризатора цифрових трансформацій в Україні. Для розвитку інноваційної економіки, цифрової модернізації та трансформації держава повинна взяти на себе відразу декілька ролей, які і відображає в власній правовій політиці: лідер та експериментатор; регулятор і захисник; популяризатор.

Враховуючи вищенаведене, можливо підкреслити наявність зв'язку правової політики із правовою культурою. Культура будь-якого суспільства – це синтез форм осмислення соціальних станів і подій. Політична культура – це синтез форм осмислення відносин влади і відносин соціуму до влади в історично сформованому соціальному просторі. Категорія політичної культури концептуально нерозривно пов'язана з категоріями політичного мислення. Однак цифровий технологічний прорив кінця ХХ – початку ХХІ століття якісно змінює соціально-політичну реальність. Розвиток цифро-мережевий реальності – неминучий процес, що перетворює всі аспекти життя, від побутових до ментальних, трансформують саму середовище проживання і систему людських відносин. Властнопірамідальна структура суспільства трансформується в публічносферічну. Відповідно, змінюється логіка становлення політичної культури. В цифро-мережевих умовах «політичне» трансформується в «соціополітичне» і, відповідно, формуються риси нового типу культури та етики.

Правова культура – якісний стан правового життя суспільства, що характеризується досягнутим рівнем розвитку правової системи – станом та рівнем правової свідомості, юридичної науки, системи законодавства, правозастосовної практики, законності і правопорядку, правової освіти, а також ступенем гарантованості основних прав і свобод людини, є одним з важливих критеріїв ідентифікації національних правових систем [1, с. 483].

Підвищення правової культури громадян – проблема для українського суспільства не тільки не нова, але, на жаль, і не вирішена, з певними тенденціями до погіршення ситуації. При цьому хоч би якою була стратегічна мета державної влади – формування правової держави, полегшення комунікацій з населенням за рахунок цифровізації державного управління, розвиток соціальної активності населення, якщо громадяни не володіють розвиненою правосвідомістю, то соціум не зможе сприймати реформи, а значить, всі починання по розвитку і модернізації чекає неминучий провал.

Основними рисами сучасної правової політики є наступні:

По-перше, правова політика кожної держави, як і відповідна політика міждержавних формувань, це у всіх випадках діяльність в сфері правового життя на будь-якому її рівні. При цьому мається на увазі не просто сфера власне правового регулювання. Мова про більш широкий простір, в який включено не тільки право і правове регулювання, а й правова система в цілому, в тому числі і правова культура як один з найважливіших компонентів даної системи, включаючи абсолютно всі прояви правового життя - і позитивні, і негативні.

По-друге, не всяка суспільно значуща діяльність може бути визнана правовою політикою. Такою є діяльність, однозначно зорієнтована на підвищення якісного рівня правового життя суспільства, тобто такого стану, при якому: а) ефективно функціонує правозахисна система; б) зростає дієвість норм права; в) правова система відповідає вимогам часу, сформованим реаліям, внутрішнім і зовнішнім викликам і загрозам, забезпечуючи правове вдосконалення суспільства; г) неодмінним критерієм позитивної оцінки якісного стану правового життя виступає відповідний рівень правової культури громадян, їх об'єднань, всього суспільства. Таким чином, правова політика – це засіб оптимального вибудовування правової життя, інструмент її всебічного вдосконалення. Перетворити теорію правової політики в практичну діяльність відповідних суб'єктів неможливо без досить високого рівня правової культури учасників соціальних відносин на всіх рівнях комунікації – національному, міжнародному, регіональному, міжнародному глобальному [8, с. 147].

По-третє, правова політика – це така діяльність, в якій виражається правосвідомість і правова культура її суб'єктів, рівень їх правового розвитку, менталітету. Конкретно це означає, що правова політика висловлює якість сприйняття суб'єктами політико-правової практики діючих і майбутніх законів (насамперед Конституції), їх ставлення до інтеграційних юридичних процесів в сфері міжнародних відносин, дій різних держав та їх адміністрацій щодо інших країн і народів, різних реформам – судовій, адміністративній, військовій та ін. За характером прийнятих рішень і здійснюваних дій можуть бути визначені пріоритети при формуванні правової політики.

По-четверте, правова політика – це така діяльність, основою і передумовою якої виступають націлені на оптимізацію правового життя суспільства правові ідеї стратегічного і тактичного характеру. З їх виробленням і реалізацією пов'язана діяльність, яку і називають правовою політикою.

По-п'яте, правова політика – це така діяльність, яка виробляється і здійснюється спеціальними

суб'єктами, тобто має специфічний суб'єктний склад. Це люди, які: а) мають відповідну доктринальну або професійну правосвідомість; б) мають досить високий рівень політичної і правової культури. Якщо говорити конкретно, то в якості суб'єктів правової політики виступають активні учасники політико-правової діяльності.

Забезпечення високої якості правового життя суспільства обумовлює необхідність вирішення таких завдань, як вдосконалення на демократичній основі владного механізму, створення системи державних і муніципальних органів, здатних ефективно діяти у відповідності зі сформованими умовами, оперативно і результативно реагувати на постійно виникаючі проблемні ситуації, породжувані зростанням складності громадських процесів і швидкості їх протікання. Це «завдання першорядної важливості, що стоїть сьогодні перед усіма без винятку країнами» [9, с. 145].

Для того щоб вирішити це завдання, є необхідним суб'єкт, який наділений особливими якісними характеристиками, тобто нова людина. Отже, результативна правова політика можлива тільки при наявності досить високого рівня правової культури пересічних громадян, посадових осіб, всього українського суспільства.

Правова культура особистості та правова культура суспільства тісно пов'язані між собою, взаємно обумовлюють один одного. Взаємозв'язок і взаємозумовленість правової культури особистості і правової культури суспільства виникають в силу того, що дані рівні правової культури в якості головних, вирішальних елементів мають:

а) на рівні суспільства в цілому – рівень правосвідомості і соціально-правової активності суспільства; б) на особистісному рівні – розвиненість правових знань, ступінь юридичної освіченості людей, яка формується з правосвідомості, володіння навичками використання правових засобів з метою реалізації суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків.

Отже, щоб вирішити задачу підвищення правової культури суспільства і громадян, необхідно в якості пріоритетів правової політики спрямувати зусилля на підвищення рівня правосвідомості та позитивної правової активності як всього суспільства, так і кожного громадянина.

Фактично проблема зводиться до необхідності вдосконалення механізмів взаємодії між державою і суспільством, з одного боку, і між державою, суспільством і громадянами, – з іншого. Дана проблема істотно актуалізується в умовах відкритого суспільства, розвитку процесів світової інтеграції та глобалізації. Правова держава і громадянське суспільство

не повинні сприйматися як результат; вони швидше процес, ніж результат. І цей процес не протікає спонтанно, автоматично, його успіху не допоможуть як роботизовані технології, так і зусилля тільки «зверху», з боку владних структур. Шлях до правової держави – це «дорога з багатостороннім рухом», і тільки спільними і узгодженими діями держави і громадських інститутів, кожного громадянина може бути досягнуто бажаного результату.

Проблема становлення правової держави багато в чому пов'язана з правовою культурою як громадян, так і представників влади. Правова культура пов'язана з загальнокультурним розвитком особистості, одночасно вона стосується різних аспектів життєдіяльності особистості. Високий рівень правової культури і правосвідомості передбачає усвідомлення, сприйняття і відображення права і правової дійсності. Однак, якщо об'єкт, що відображається, не найкращої якості, не є виразом справедливості, не зрозумілий для більшості громадян, чи можна їх звинувачувати в невисокому рівні правосвідомості?

У свою чергу, право, будучи соціально ефективним, якщо воно відповідає інтересам суспільства, спрямоване на розвиток особистості, то у такому випадку право буде викликати позитивні емоції. Це, відповідно, сприятиме розвитку правосвідомості і правової культури. Поки ж практично будь-які законодавчі новації сприймаються громадянами вкрай неохоче. Багато в чому це наслідок відсутності діалогу між громадянами і особами, наділеними владою [6, с. 380, 381].

Н. І. Матузов справедливо суть правової культури бачив у формулі знати - поважати – дотримуватися [12, с.9]. У той же час, як стверджують окремі дослідники, найчастіше порушники закону знають його не гірше, ніж ті, хто його дотримується. Таким чином, важливо сприйняття суб'єктом права як цінності. Не випадково відомий російський філософ і правознавець І. А. Ільїн пов'язував «нормальну правосвідомість» не так зі знанням права, скільки з морально-духовною стороною людського життя [5, с. 166]. Ще однією стороною правосвідомості є кількість нормативно-правового матеріалу.

Правова культура – це процес творчості людини в сфері права і одночасно його результат, що характеризується створенням і утвердженням правових цінностей. Вона здатна розвиватися і вдосконалюватися завдяки її носіям (суб'єктам), які, створюючи, розвиваючи і зберігаючи правові надбання, самі перебувають під їхнім впливом. У правових цінностях і традиціях сконцентровано позитивний досвід попередніх поколінь, який дозволяє суспільству обрати оптимальний шлях подальшого державно-правового

розвитку. Саме тому правова культура відображає нерозривну єдність минулого (історична традиція), сучасного стану правової системи і суспільних уявлень про її майбутній (бажаний) стан. При цьому розвиток правової культури, а відтак і правової системи в цілому, відбувається відповідно до цілей, які визначає її носії, і існуючих правових традицій¹. Безпосередня пов'язаність правової культури з історичною традицією не означає непорушність і незмінність останньої – поважаючи її, визнаючи і схвалюючи, суб'єкт одночасно вільний у питанні її зміни відповідно до потреб розвитку правової системи [13, с. 9].

З іншого боку, мають рацію ті дослідники, які зазначають, що за розмовами про необхідність реформування правової системи, її модернізації можуть насправді інколи приховуватися нігілістичні погляди на право. Відмова від правових цінностей, якщо вони дійсно є цінностями, відкриває шлях до руйнації правопорядку. Тоді як наступність у праві є запорукою нормального функціонування механізму правового регулювання, відображенням зв'язку старого з новим, таким що тільки народжується в процесі безперервного розвитку правової системи.

Як визначають вітчизняні дослідники, рівень правової культури визначається співвідношенням таких елементів: знання права і розуміння його принципів, здатність особи тлумачити зміст норм права, визначати мету видання нормативно-правового акта, сферу його дії; повага до права, заснована на особистій переконаності в його справедливості та ефективності як засобу регулювання суспільних відносин, і готовність його виконувати навіть у разі схвалення людиною окремих правових приписів; вміння використовувати у практичній діяльності правові знання, реалізовувати свої суб'єктивні права, виконувати юридичні обов'язки, використовувати вітчизняні та міжнародні механізми захисту порушених прав; настанова індивіда на повсякденну правомірну поведінку і звичка вчиняти свої дії відповідно до приписів правових норм [1, с. 484]; правова активність особи, яка виявляється у сприянні нормотворчому процесу, реалізації правових приписів тощо.

Отже, правова культура суспільства відбиває рівень розвитку правосвідомості в суспільстві, юридичної практики, системи права і законодавства, правової науки. Вона охоплює сукупність усіх правових цінностей, створених людьми у правовій сфері [7, с. 122]. Високий рівень правової культури суспільства є однією з важливих ознак правової держави, яка заснована передусім на принципах верховенства права і правового закону, поваги до основних прав і свобод людини і громадянина.

Правова культура включає наступні елементи: ступінь провадження в державне життя та у суспільну практику принципів верховенства права і правового закону; рівень правосвідомості громадян та посадових осіб, тобто ступінь засвоєння ними цінності права, основних прав і свобод, правових процедур розв'язання конфліктів; знання права, поваги до нього, переконаності в необхідності дотримуватися приписів правових норм; стан законності та правопорядку в суспільстві [1, с. 485]; досконалість за правилами юридичної техніки система законодавства; ефективність роботи правозастосовних, зокрема правоохоронних, судових органів.

Резюмуючи все вищевикладене, можна сформулювати такі узагальнюючі положення.

По-перше, правова політика значною мірою виступає в якості науково обгрунтованої, системної та послідовної діяльності органів держави та інститутів громадянського суспільства щодо підвищення рівня правової культури суспільства та особистості. Більше того, правова культура є не тільки метою, а й засобом правової політики, способом досягнення стратегічних цілей і вирішення тактичних завдань, поставлених перед нею, оптимізації системи державності.

Вирішення соціально-юридичних конфліктів правовими способами є показником не тільки наявності правової культури конкретного суспільства, а й рівня його цивілізованості. Саме правова культура орієнтує суб'єктів на конструктивне вирішення виникаючих соціально-правових проблем, подолання морально-психологічної напруженості в суспільстві, мінімізацію негативних наслідків юридичних конфліктів [14, с.36]. Для ефективного подолання юридичних конфліктів необхідна не тільки вироблення заходів щодо їх запобігання, а й створення збалансованої системи способів державного і недержавного їх подолання. Заходи, розраховані на підвищення рівня правової культури особистості і суспільства в цілому, а особливо посадових осіб, неодмінно повинні вироблятися при формуванні правової політики. Правова політика не може бути успішно реалізована без цілісного комплексу такого роду заходів.

По-друге, очевидна необхідність підвищення якості взаємозв'язку державних структур та інститутів громадянського суспільства, зміцнення взаємної довіри між ними в справі вироблення стратегії і тактики перетворень в сфері права. Механізми такого діалогу потрібно формувати і задіяти більш активно і наполегливо.

По-третє, важливою проблемою в умовах глобалізації стає спрямованість правової політики на створення системи протидії зовнішньому втручання у внутрішні справи держави. Таке втручання, найбільш

явним проявом якого виступають так звані кольорові революції, призводить до розвалу держав і самого укладу життя. Необхідно створити загальнодержавну систему протидії зовнішньому втручання, і зокрема кольоровим революціям як найбільш небезпечною, шкідливою для суспільства тіньової складової його політичного і правового життя. І в цій системі гідне місце повинно бути відведено заходам, спрямованим на підвищення правової культури громадян.

По-четверте, в контексті підвищення рівня правової культури суспільства та громадян особлива увага повинна бути звернена на молодих людей у віці від 16 до 35 років. Дана категорія населення найбільш мобільна і більшою мірою схильна до різноспрямованих впливів, легко захоплюється зовні привабливими закликами і гаслами. Потрібно виробити систему стимулювання участі молоді в різних молодіжних громадських організаціях, заняттях спортом і т.д. Правова політика повинна також передбачати створення і впровадження сучасних освітніх і виховних програм, посилення стимулюючого впливу права, що орієнтує молодих громадян на правослухняну поведінку, активну участь в політико-правовому житті суспільства.

По-п'яте, правова політика визначає державу як головного гравця цифрової економіки, ключовим споживачем і користувачем інновацій, формує нову цифрову культуру, популяризує освіту в секторі hi-tech, також закріплює базові цифрові права громадянина, а також загальнодоступні універсальні цифрові послуги для громадян (стандартний обов'язковий мінімум): освіта, медицина, транспорт, безпека.

Крім того, негативному відношенню до права сприяє відсутність діалогу між джерелом влади і представниками влади. Законопроекти, що стосуються більшості громадян, зокрема, сфери освіти, соціального забезпечення тощо, повинні проходити громадське обговорення, а в ідеалі – виноситися на референдум [16, с. 458]. В цілому ж необхідне ґрунтовне коригування всього нормативного правового матеріалу з позицій якості і кількості, відображення в ньому ідей справедливості з тим, щоб «на дзеркало не нарікати» [11, с. 343]. Цьому буде сприяти науково обгрунтована державна політика в сфері правотворчості.

У змісті механізму реалізації законодавства, велике значення має система засобів (заходів) реалізації, здатних надати закону реально діючий характер. Дані вимоги повинні бути враховані на всіх етапах створення і дії закону. Пропонується виділяти: 1) матеріально-технічні, фінансові кошти забезпечення дії закону, що є матеріальними передумовами дії закону; в багатьох випадках це є визначальним джерелом

дієвості закону; 2) організаційні засоби, тобто комплекс заходів, виражених у виконавчій, розпорядчій, кадровій, інформаційній та іншій діяльності щодо забезпечення реалізації законодавства; 3) юридичні засоби, які відіграють особливу роль в забезпеченні реалізації закону [2, с. 121]. Такими зазвичай виступають: забезпечення верховенства і прямої дії закону; наявність повноцінної системи підзаконного нормативного регулювання; облік принципів системного підходу при реалізації законодавства; усунення прогалин і подолання юридичних колізій; систематизація нормативних правових актів; використання системи правового моніторингу та ін.; 4) ідеологічні засоби, які використовуються з метою створення соціально-психологічних умов для дії закону, формування у суб'єктів права ціннісно-значущого до нього відношення.

У плані ідеологічних засобів забезпечення реалізації закону істотне значення має формування певного рівня правосвідомості та правової культури, подолання правового нігілізму та інших деформацій правової свідомості, розвиток системи правового виховання, а також юридичної освіти і юридичної науки. Найважливіше значення в цих процесах відводиться правовій політиці, яка представляє собою науково

обгрунтовану, послідовну і системну діяльність щодо створення ефективного механізму правового регулювання.

Висновки. Отже, правова політика, в цілеспрямуванні і інструментарії якої неодмінно присутня правова культура суспільства і особистості, є ефективним засобом організації, способом упорядкування правового життя суспільства. Головним завданням правової політики як на регіональному та національному, так і на наднаціональному рівні є створення такого правового клімату, який би враховував усю соціально-культурну багатоманітність народів, відмінність підходів у питаннях державно-правового будівництва, а також передбачав створення такого юридичного механізму, який би забезпечував реальну свободу особистості, реалізацію всього комплексу її прав і свобод. У цих умовах особливого значення набуває розвиток і підвищення правової культури як окремої особи, так і суспільства в цілому, оскільки правова культура є важливою ознакою правової держави, відповідає прогресивним досягненням цифрового суспільства, яке формує її в результаті цілеспрямованого організованого процесу, що характеризується пошуком компромісу, терпимістю до іншої думки, традицій, цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Велика українська енциклопедія: у 20 т. / за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2016. Т. 3: Загальна теорія права. 2017. 952 с.
2. Гречко О. О. Уніфікація інноваційного законодавства України: проблеми теорії і практики. *Право та інновації*. 2021. № 3(35). С. 119-126.
3. Затонский В. А. Правовая культура как цель правовой политики, средства ее трансформации из теории в реальность. *Правовая политика и правовая жизнь*. 2020. № 1. С. 21-26.
4. Зорькин В. Д. Право в условиях глобальных перемен: монография / В. Д. Зорькин. Москва : Норма, 2013. 496 с.
5. Ильин И. А. О сущности правосознания / подготовка текста и вступительная статья И. Н. Смирнова. Москва: «Парог», 1993. 235 с.
6. Ллойд Д. Идея права. Москва : Юрид. литература, 2002. 731 с.
7. Макаренко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти пізнання та формування правової культури: дис. ... доктора юрид. наук: спец. 12.00.01; Національна академія правових наук України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2019. 441 с.
8. Малько А. В., Гурьев В. В., Затонский В. А., Кроткова Н. В. Правовая культура, правовая политика и права человека (Обзор материалов научно-практической конференции). *Государство и право*. 2021. № 2. С. 145-159.
9. Малько А. В., Трофимов В. В. Правовая жизнь общества как объект правовой политики в условиях глобализации и регионализации: монография. Москва : Юстиция, 2018. 236с.
10. Малько А. В. Теория правовой политики: монография. Москва : Юрлитинформ, 2012. 328 с.
11. Мальцев Г. В. Социальные основания права: монография. Москва : Норма, 2011. 800с.
12. Матузов Н. И. Правовой идеализм как обратная сторона правового нигилизма. *Правовая культура*. 2013. №1 (14). С. 8-18
13. Яковлюк І. В. Правова культура в умовах глобалізації та європейської інтеграції. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2007. Вип. 13. С. 3-16.
14. Подрез-Ряполова І. В. Використання інноваційного підходу саміт-спеціалізації щодо забезпечення регіонального розвитку України. *Право та інновації*. 2020. № 1 (29). С. 35-39.

15. Програма Українського Інституту майбутнього «Україна 2030Е-країна з розвинутою цифровою економікою». URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html#6-2-6>.
16. Фихте И. Г. Сочинения: в 2 т. / сост. и прим. Вл. Волжского. Санкт-Петербург: Мифрил, 1993. 687 с.

REFERENCES

1. Velyka ukrainska entsyklopediia. O. V. Petryshyna (Ed.). (2016) (Vols 1-20). Vol. 3: Zahalna teoriia prava. (2017). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
2. Hrechko O. O. (2021). Unifikatsiia innovatsiinoho zakonodavstva Ukrainy: problemy teorii i praktyky. *Pravo ta innovatsii – Law and innovation*, 3(35), 119-126 [in Ukrainian].
3. Zatonskiy V. A. (2020). Pravovaya kultura kak tsel pravovoy politiki. sredstva eye transformatsii iz teorii v realnost. *Pravovaya politika i pravovaya zhizn – Legal Politics and Legal Life*, 1, 21-26 [in Russian].
4. Zorkin V. D. (2013). Pravo v usloviyakh globalnykh peremen. Moskva : Norma [in Russian].
5. Ilin I. A. (1993). O sushchnosti pravosoznaniya. I. N. Smirnova (Ed.). Moskva: «Rarog» [in Russian].
6. Lloyd D. (2002). Ideya prava. Moskva : Yurid. literatura [in Russian].
7. Makarenko L. O. (2019). Teoretyko-metodolohichni aspekty piznannya ta formuvannya pravovoi kultury. *Doctor's thesis*: 12.00.01; Natsionalna akademiia pravovykh nauk Ukrainy. Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho. Kyiv [in Ukrainian].
8. Malko A. V., Guryev V. V., Zatonskiy V. A., Krotkova N. V. (2021). Pravovaya kultura. pravovaya politika i prava cheloveka (Obzor materialov nauchno-prakticheskoy konferentsii). *Gosudarstvo i pravo – Economy and law*, 2, 145-159 [in Russian].
9. Malko A. V., Trofimov V. V. (2018). Pravovaya zhizn obshchestva kak obyeckt pravovoy politiki v usloviyakh globalizatsii i regionalizatsii. Moskva : Yustitsiya [in Russian].
10. Malko A. V. (2012). Teoriya pravovoy politiki. Moskva : Yurlitinform [in Russian].
11. Maltsev G. V. (2011). Sotsialnyye osnovaniya prava. Moskva : Norma [in Russian].
12. Yakoviuk I. V. (2007). Pravova kultura v umovakh hlobalizatsii ta yevropeiskoi intehtatsii. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannya – State Construction and Local Self-Government*, Issue 13, 3-16 [in Ukrainian].
13. Podrez-Riapolova I. V. (2020). Vykorystannya innovatsiinoho pidkhotu samit-spetsializatsii shchodo zabezpechennia rehionalnoho rozvytku Ukrainy. *Pravo ta innovatsii – Law and innovation*, 1 (29), 35-39 [in Ukrainian].
14. Prohrama Ukrainskoho Instytutu maibutnoho «Ukraina 2030E-kraina z rozvynutoiu tsyfrovoyu ekonomikoyu». URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html#6-2-6> [in Ukrainian].
15. Fikhte I. G. (1993). Sochineniya. (Vols 1-2). Vl. Volzhskogo (Ed.). Sankt-Peterburg: Mifril [in Russian].

ХАУСТОВА МАРИНА

кандидат юридических наук, доцент, старший научный сотрудник НИИ правового обеспечения
инновационного развития НАПрН Украины, доцент кафедры теории и философии права
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

ПРАВОВАЯ ПОЛИТИКА И ПРАВОВАЯ КУЛЬТУРА: ПРОБЛЕМА СООТНОШЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ

В статье определено, что осуществление эффективной правовой политики на современном этапе развития украинского общества является одним из определяющих условий его дальнейшего демократического реформирования, укрепления в стране институтов правового государства, информационного общества, цифровой конкурентоспособной рыночной экономики, обеспечение реализации прав и свобод человека и гражданина. Подчеркивается, что социальное измерение глобализации исследуется с точки зрения возможности построения глобального гражданского общества с общими ценностными ориентирами и идеологическими установками, высоким уровнем социальной мобильности, возникновением глобальной культуры и глобализацией общественного сознания. Проанализировано понятие цифрового общества и его принципы. Определено, что правовая политика является отражением того, что право должно выступать способом выстраивания, обустройства современного мира. Подчеркивается наличие связи правовой политики с правовой культурой. Сделан вывод, что правовая политика,

в целеформировании и инструментарии которой непременно присутствует правовая культура общества и личности, является эффективным средством организации, способом упорядочения правовой жизни общества, и именно государство должно взять на себя роли лидера и экспериментатора, регулятора и защитника и популяризатора цифровых трансформаций в Украине.

HAUSTOVA MARINA

PhD in Law, Senior researcher of the Scientific and research institute of providing legal framework for the innovative development of NALS of Ukraine, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Theory and Philosophy of Law of Yaroslav Mudryi National Law University

LEGAL POLICY AND LEGAL CULTURE: THE PROBLEM OF CORRELATION IN CONDITIONS OF DIGITALIZATION

Problem setting. The current stage of world development is characterized by the deepening of the processes of integration of political, economic, cultural life of the world. The term “globalization” has come into wide use as a characteristic of the formation of a single planetary society.

Target of research is to highlight the main provisions of the dynamic system of knowledge about the information society, the legal policy of the country as a tool for legal development of modern society.

Analysis of resent researches and publications. The issue of correlation between legal policy and legal culture has been analysed by V.D. Zorkin, A.V. Malko, V.A. Zatonsky, I.V. Yakovyuk and others.

Articles main body. The article states that the implementation of effective legal policy at the present stage of development of Ukrainian society is one of the defining conditions for its further democratic reform, strengthening the rule of law, information society, digital competitive market economy, ensuring human and civil rights and freedoms.

It is emphasized that the social dimension of globalization is studied in terms of the possibility of building a global civil society with common values and ideological attitudes, a high level of social mobility, the emergence of global culture and the globalization of public consciousness.

The concept of digital society and its principles are analyzed. It is determined that legal policy is a reflection of the fact that the law itself should act as a way of building, arranging the modern world. The connection between legal policy and legal culture is emphasized

Conclusions and prospects for the development. It is concluded that legal policy, which is based on the legal culture of society and the individual, is an effective means of organization, a way of organizing the legal life of society. It is the state that must take on the roles of leader and experimenter, regulator and defender and promoter of digital transformations in Ukraine.

Key words: legal policy, legal culture, legal system, globalization, law, rule of law, legal regulation.

Хаустова М. Г. Правова політика та правова культура : проблема співвідношення в умовах цифровізації. *Право та інноваційне суспільство*. 2021. № 2 (17). URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Haustova17.pdf>.